

Geliş Tarihi (Received): 04.03.2019
Kabul Tarihi (Accepted): 13.09.2019
SPORMETRE, 2019,17(4),81-90
DOI: 10.33689/spormetre.535461

DOPİNGDE AHLAKTAN UZAKLAŞMA ÖLÇEĞİNİN TÜRK KÜLTÜRÜNE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Bahri GÜRPINAR¹, Mert NALBANT², Maria KAVUSSANU³

¹Akdeniz Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Bölümü, Antalya

²Akdeniz Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Doktora Öğrencisi, Antalya

³University of Birmingham School of Sport, Exercise and Rehabilitation Sciences, Birmingham

Öz: Bu çalışmanın amacı doping kullanımındaki ahlaktan uzaklaşma mekanizmalarını ölçmek üzere Kavussanu, Hatzigeorgiadis, Elbe ve Ring (2016) tarafından geliştirilen Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği'ni (Moral Disengagement in Doping – MDDS) Türk kültürüne uyarlamak ve psikometrik özelliklerini değerlendirmektir. Araştırma grubunu yaşları 17-31 arasında değişen 32 farklı spor branşından 264 sporcu oluşturmuştur. Sporcuların yaş ortalamaları 19,25±1,96 ve spor yaşı ortalamaları 4,85±3,15 yıldır. Sporcuların %41,7'si (n=110) kadın, %58,3'ü (n=154) ise erkektir. MDDS'nin geçerliği DFA ile test edilmiştir. Uyum indeksleri tüm parametrelerde mükemmel uyum göstermiştir (Ki-kare/sd=1,44; RMSEA=0,041; GFI=0,99; AGFI=0,96; CFI=1,00; NNFI=0,99; SRMR=0,027). Sonuç olarak, Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği Türkçe versiyonuna ait verilere bakıldığında ölçeğin güvenirliliğinin oldukça yüksek olduğu, yakınsak ve eş zaman geçerliğine ait parametrelerin kabul edilebilir seviyelerde olduğu görülmekte ve doping kullanımına ait ahlaktan uzaklaşma mekanizmalarını belirlemek isteyen Türkiye'deki araştırmalarda bu ölçeğin kullanılabilmesi düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doping, Ahlaktan Uzaklaşma, Geçerlik, Güvenirlilik

ADAPTATION OF THE MORAL DISENGAGEMENT IN DOPING SCALE INTO TURKISH CULTURE: A VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

Abstract: The aim of this study is to adapt the Moral Disengagement in Doping – MDDS developed by Kavussanu, Hatzigeorgiadis, Elbe ve Ring (2016) and evaluate its psychometric properties. The study group consisted of 264 athletes from 32 different sports branches and aged between 17-31. The average age of the athletes are 19.25 ± 1.96 and the average sport experience is 4.85 ± 3.15 years. 41.7% (n = 110) of the athletes are female and 58.3% (n = 154) are male. The MDDS validated with CFA. Fit indices values for all parameters were found to be excellent (Chi-square/df=1,44; RMSEA=0,041; GFI=0,99; AGFI=0,96; CFI=1,00; NNFI=0,99; SRMR=0,027). As a result, the reliability of the Turkish version of the MDDS is high enough, convergent and concurrent validity parameters are at acceptable levels. It can be said that researchers in Turkey who want to determine the moral disengagement mechanism in doping could be utilized this scale.

Keywords: Doping, Moral Disengagement, Validity, Reliability

* Bu çalışma 2017 yılında İspanya'nın Sevilla şehrinde düzenlenen 14. ISSP Dünya Spor Psikolojisi Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Doping terimi belirli bir spora ait yönetim organı tarafından o sporu yapan sporcuların kullanımına yasaklanmış maddeler ve yöntemler grubunu ifade etmektedir. Genel olarak bakıldığında dünyadaki neredeyse tüm spor federasyonlarının Dünya Anti-Doping Ajansı'nın yasak maddeler ve ilaçlar listesine (WADA, 2019) uyduğu görülmektedir. Buna rağmen, bu yasaklanmış maddelerin sporda performansı artırmak için kullanılması ise oldukça yaygındır. De Hon ve arkadaşları (2015) seçkin sporcuların % 14-39'unun doping kullandığını ifade etmişlerdir. Başka bir çalışmada takım sporu yapan sporcuların % 22'si, dayanıklılık sporcularının % 37'si ve hız ve güç sporcularının % 43'ü yasaklanmış maddeleri kullanan bir sporcuyla şahsen tanıdıklarını bildirmişlerdir (Alaranta ve ark., 2006). Zabala ve arkadaşları (2016), performans arttırıcı ilaç kullanımında özellikle rekabet deneyimine sahip amatör bisikletçilerin riskli bir grup olduğunu belirtmişlerdir. Ntoumanis ve arkadaşları (2014), doping ile ilgili 63 araştırmayı incelediği meta analiz çalışmalarında dopinge karşı olumlu tutuma sahip olma ile doping yapma arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Doping sadece elit sporunda kullanıldığına ilişkin bir kanı vardır, ancak dopingin ergen ve elit olmayan üniversiteli sporcularda kullanıldığına dair araştırmalar da yer almaktadır (Çetin ve ark., 2008; Gradidge ve ark., 2011).

Doping sporda kullanılması bir tür hiledir ve etik dışı, yasadışı ve sağlıktan ödün verme olarak düşünülmektedir. Altta yatan psikolojik süreçler üzerine yapılan araştırmalar doping kullanımının karmaşık bir olgu olduğunu ve performans arttırma ihtiyacından rekabetçi bir arayışa kadar uzanan çatışan değer sistemlerinden kaynaklandığını ortaya koymuştur (Petroczi ve Strauss, 2015). Sporcuların doping yapma sebeplerini ortaya koymaya yönelik çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bunlardan bir tanesi doping yapmayı hedefe yönelik bir davranış olarak gören ve kişisel ahlakın doping kullanma tutumunu etkileyen bir faktör olduğunu belirten Sporda İlaç Kullanımı Kontrol Modeli'dir (Donovan ve ark., 2002). Bir başka model ise kişilik özelliklerinin, takımdaki ilaç kullanma kültürü gibi sistematik faktörlerin ve takım arkadaşları ile olan etkileşim gibi durum faktörlerinin ayrımını yaparak aralarındaki farklılıkları ortaya koyan Yaşam Döngüsü Modeli'dir (Petroczi ve Aidman, 2008). Doping yapma ile ilgili belirli gerekçeler olmasına rağmen, doping kullanımının bilinçli olarak yapılan muhakemeler ile performans geliştirmeye yönelik olarak yapıldığını belirten çalışmalara da rastlanmaktadır (Mallia ve ark., 2016).

Ahlaktan Uzaklaşma

Dopingte ahlaktan uzaklaşma özellikle son yıllarda doping alan yazınında sıkça araştırılan konulardan birisidir. Ahlaktan uzaklaşma, Bandura'nın (1991) ahlaki düşünce ve eylemin sosyal bilişsel kuramında temel bir yapıdır. "Ahlaktan uzaklaşma mekanizmaları"nın seçilerek kullanılması, insanların olumsuz olarak etkilenmeden kuralları çiğnemelerine izin verir, dolayısıyla yapacakları olumsuz bir davranışta hissedecekleri olumsuz baskı azalmış olur. Bu mekanizmaları kullanan kişi suç teşkil eden saldırgan davranışı ve sonuçlarını bilişsel olarak yeniden yapılandırır ve neden olduğu zarardaki rolünü en aza indirgeyerek veya gizleyerek, davranışının olumsuz sonuçlarını görmezden gelerek ya da çarpıtarak, karşıdaki kişiyi insanlık dışılaştırarak ya da suçlayarak hareket eder (Kavussanu ve ark., 2016). Bu mekanizmalar ahlaki gerekçe, örtmeceli sınıflandırma, avantajlı karşılaştırma, sorumluluğun yer değiştirmesi, sorumluluğun dağılması, sonuçların saptırılması, suça dayanak oluşturma ve insani özelliklerden uzaklaşma olarak adlandırılmaktadır (Bandura, 1991). "Ahlaki gerekçe"de zararlı bir davranış bilişsel olarak yeniden yapılandırılır, övgüye değer bir hale getirilir ve böylelikle kişi olayı zihninde sosyal veya ahlaki bir amacı gerçekleştiriyor gibi tasvir eder (Bandura, 1991). Örneğin, doping, sporcu tarafından takımının maçı kazanmasına

yardımcı olmanın bir yolu olarak gerekçelendirilebilir (Kavussanu ve ark., 2016). *Örtmeceli sınıflandırma* suç teşkil eden davranışı gizlemek veya daha az zararlı göstermek için daha farklı bir dil kullanmaktır (Bandura, 1991). Örtmece, ölen kişiye sizlere ömür denmesi gibi “Düpedüz söylenmesi kaba, çirkin ya da sakıncalı görülen nesnelere, kavramların, başka sözcüklerle daha uygun biçimde adlandırılarak dolaylı bir biçimde anlatılması” olarak da tanımlanmaktadır (TDK Yazın Terimleri Sözlüğü, 2019). Bazı vücut geliştiricilerin yasaklı maddelere “meyve suyu” dedikleri rapor edilmiştir (Boardley ve Grix, 2014). *Avantajlı karşılaştırma* belirli davranışın daha zararlı bir davranışla karşılaştırılarak önemsizmiş gibi gösterilmesidir (Bandura, 1991). Hırsızlık yapan kişinin “adam öldürmedik ya” demesi ya da doping yapan sporcunun dopingi fiziksel saldırı ile karşılaştırarak önemsizleştirilmesi bu mekanizmaya örnek olarak gösterilebilir. *Sorumluluğun yer değiştirmesi* insanların davranışlarının sorumluluğunu toplumsal baskılara ya da bir otoritenin talimatına bağlaması ve kendi davranışından sorumlu olmadığını düşünmesidir (Bandura, 1991). Sporcuların kullandığı dopingin sorumluluğunu almayarak suçu antrenörüne takım arkadaşına veya takım doktoruna yüklemesi bu duruma örnek olarak verilebilir. *Sorumluluğun dağılması*, grupça hareket edilen, herkesin bu zararlı davranıştan sorumlu olduğu bir durumda kimsenin davranışın sorumluluğunu hissetmemesidir. Bu gibi durumlarda grup tarafından verilen zarar grubun diğer üyelerine yüklenmektedir (Bandura, 1991). Grupça yapılan bir linç eyleminde bu durum görülebiliyorken sporda bir takımın topluca doping yapmaya karar vermesi ve sorumluluğun takım kararına bağlanması bu duruma örnek verilebilir. *Sonuçların saptırılması* kişi kınanması gereken bir eylem yaptığında ve bu eylem sonucunda neden olduğu zararlar ile yüzleşmekten kaçtığına ya da zararı önemsemediğinde ortaya çıkmakta ve kişi kendisinin cesaretini kırabilecek potansiyel tepkinin azaldığını düşünebilmektedir (Bandura, 1991). Doping yapan bir sporcunun doping yaparak kimseye zarar vermediğini düşünmesi bu duruma bir örnektir. *Suçta dayanak oluşturma* bireylerin kendilerini mağdur ya da koşullar tarafından zararlı davranış yapmak zorunda kalan biri olarak gördüğünde veya kışkırtıldıklarını düşündüklerinde ortaya çıkmaktadır (Bandura, 1991). *İnsani özelliklerden uzaklaşma* rakibe algısal olarak yabancı bir karakteristik ve hayvansı nitelikler atfederek onu insani özelliklerden çıkarmaktır (Bandura, 1991). Son iki mekanizma araştırmacılara göre doping ile ilgili görülmemektedir (Boardley ve Grix, 2014; Lucidi ve ark., 2008). Görüldüğü üzere bu mekanizmaların sporcular tarafından benimsenmesinin performans artırıcı ilaç kullanırken bahaneler üretmeye ve rahatça doping yapmaya neden olabileceği öngörülmektedir.

Doping kullanmadaki Psiko-sosyal süreçleri ahlaktan uzaklaşma kuramı açısından ele alan çalışmalar önemli noktalara değinmektedir. Ntoumanis ve arkadaşları (2017), dopingte ahlaktan uzaklaşmanın doping niyetini öngörmede ahlaki tutumlardan daha güçlü olduğunu belirtmişlerdir. Boardley ve Grix (2014), doping kullanan vücut geliştiricilerinde ahlaktan uzaklaşmanın var olduğuna dair önemli kanıtlar bulunduğu belirtmişler ve bu sporcuların ilaç takviyelerinden enjektör kullanımına kadar çeşitli yöntemleri kullandıklarını ve bu durumun da spor salonları tarafından desteklendiğini ifade etmişlerdir. Boardley ve arkadaşları (2014), 64 vücut geliştirici ile yaptıkları nitel bir araştırmada altı ahlaktan uzaklaşma mekanizmasının (ahlaki gerekçe, örtmeceli sınıflandırma, avantajlı karşılaştırma, sorumluluğun yer değiştirmesi, sorumluluğun dağılması ve sonuçların saptırılması) sporcular tarafından benimsendiğini belirtmişlerdir. Boardley ve arkadaşları (2015), çeşitli spor dallarından doping kullanan 12 erkek sporcu ile görüşmüşler ve bu sporcuların doping kullanmaya nasıl başladıklarını ve doping kullanımını kolaylaştıran psikolojik ve sosyal süreçleri incelemişlerdir. Buna göre Bandura'nın sekiz ahlaktan uzaklaşma mekanizmasından insani özelliklerden uzaklaşma hariç yedisinin doping kullanma gerekçesi olarak benimsendiğine dair kanıtlar bulunmuştur.

Ahlaktan uzaklaşmayı ölçen çeşitli ölçeklere literatürde rastlanmaktadır (Bandura ve ark., 1996; Boardley ve Kavussanu, 2007, 2008; Lucidi ve ark., 2008). Bu alandaki ilk ölçek Bandura ve ark. (1996) tarafından geliştirilmiş ve bu ölçek ile ilk olarak saldırganca davranışlar ile ahlaktan uzaklaşma arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Boardley ve Kavussanu (2007), sporda ahlaktan uzaklaşmayı ölçmek üzere sekiz mekanizmanın 32 madde ile ölçüldüğü bir ölçek geliştirmişlerdir. Yine aynı araştırmacılar daha sonra aynı sekiz mekanizmanın her birinin tek bir madde ile ölçüldüğü sekiz maddelik kısa bir form da geliştirmişlerdir (Boardley ve Kavussanu, 2008). Özellikle doping kullanımındaki ahlaktan uzaklaşmayı ölçen ilk ölçek ise Lucidi ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilmiştir. Ancak bu ölçeğin sınırlıkları olduğu, ölçek çalışmasında yer alan çalışma grubunun %40'tan fazlasının aktif spor katılımcısı olmadığı, ölçeğin spora özgü değil vücut geliştiricilerine özgü olduğu belirtilmektedir (Kavussanu ve ark., 2016, Boardley ve ark., 2017). Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği – DAUÖ (MDDS- Kavussanu ve ark., 2016) sporda doping kullanımındaki ahlaktan uzaklaşma mekanizmalarını ölçen bir araçtır. Bu çalışmanın amacı Türk araştırmacıların kullanabilmesi için Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeğini Türkçe'ye uyarlamak ve bu ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini test etmektir.

YÖNTEM

Bu başlık altında çalışma grubu, veri toplama aracı, çeviri işlemi ve verilerin analizine dair bilgiler verilmiştir.

Çalışma Grubu

Tarama modeli esas alınarak yürütülen bu araştırmanın çalışma grubunu, yaşları 17-31; spor yaşları 1-14 yıl arasında değişen 32 farklı spor branşından 264 sporcu oluşturmuştur. Veriler beden eğitimi bölümü özel yetenek sınavına girmek için kayıt yaptıran aday öğrencilerden gönüllülük esasına göre sınavdan 2 saat önce toplanmıştır. Sporcuların yaş ortalamaları $19,25 \pm 1,96$ ve spor yaşı ortalamaları $4,85 \pm 3,15$ yıldır. Sporcuların %41,7'si (n=110) kadın, %58,3'ü (n=154) ise erkektir.

Veri Toplama Aracı

Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği (Moral Disengagement in Doping Scale-MDDS) (Kavussanu ve ark., 2016) performans artırıcı yasaklanmış maddelerin kullanımındaki ahlaktan uzaklaşma mekanizmalarını ölçmek üzere geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçek, altı ahlaktan uzaklaşma mekanizmasını içeren 6 maddeli ve tek boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçek 7'li Likert tipindedir ve Kesinlikle Katılmıyorum (1) ile Kesinlikle Katılıyorum (7) arasında puanlanmaktadır. Araştırmacılar çok boyutlu ölçeklerin yerine tek boyutlu ölçeklerin kullanılmasının hem istatistiksel hem de pratik olarak faydalı ve avantajlı olduğunu belirtmişlerdir (DeVellis, 2003, Boardley ve Kavussanu, 2008). Boardley ve Kavussanu (2008) da daha evvel sporda ahlaktan uzaklaşma eğiliminin ölçümü için geliştirdikleri kısa form için tek boyutlu bir ölçeğin daha faydalı olduğunu ifade etmişlerdir. Orijinal ölçek üç aşamada geliştirilmiştir. Birinci aşamada erkek ve kadınlar için ölçeğin ölçüm değişmezliği ortaya konulmuştur. İkinci aşamada ölçeğin yapı geçerliğine ait kanıtlar sunmak için benzer yapıdaki ölçekler çalışma gruplarına uygulanmış ve yakınsak (convergent) ve eş zamanlı (benzer ölçek geçerliği- concurrent) geçerlik hesaplanmıştır. Üçüncü aşamada ise ölçeğin bireysel sporcularda da kullanılıp kullanılmayacağını test etmek için bir doping senaryosu oluşturulmuştur. Sporculardan aşağıdaki senaryoda belirtilen durumda olsalar ve yakalanma ihtimallerinin olmayacağını bilseler doping yapmaya ne kadar istekli olacakları, doping yapmanın onları ne kadar cezbedeceği ve doping yapmanın onlara ne kadar mantıklı geleceği

sorularını 1 ve 7 arasında bir not vererek değerlendirmeleri istenmiştir. Bu senaryo şu şekildedir:

“Sezonunuzun en önemli maçından önceki haftadasınız. Rakiplerinizi de size benzer bir yetenekler. Son zamanlarda, performansınız en iyi seviyenizin altında kaldı. Bu yarışma için gerekli zindeliğe sahip olduğunuzu düşünmüyorsunuz ve nasıl performans göstereceğiniz konusunda endişelisiniz. Zindeligi arttırmak için bir madde kullandığınızı söyleyen bir arkadaşınıza bu durumunuzdan bahsettiniz. Maddenin kurallara göre sporda kullanılması yasaktır, ancak yakalanmanız için çok küçük bir şans vardır.”

Ölçeğin yapı geçerliliğine ait yeterli kanıt sağladığı belirtilmiştir. Ölçek geliştirilirken dopingte ahlaktan uzaklaşma mekanizmalarını ölçmek için ahlaki gerekçe, örtmeceli sınıflandırma, avantajlı karşılaştırma, sorumluluğun yer değiştirmesi, sorumluluğun dağılması, sonuçların saptırılması mekanizmaları ile ilgili 12 maddelik soru havuzu oluşturulmuştur. İçerik geçerliliğini tespit etmek için uzman görüşlerine başvurulmuştur. Birinci çalışmada 506 sporcuya uygulanan ölçeğin faktör geçerliliğini ve ölçüm değişmezliğini test etmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Faktör yük değerleri 6 madde için 0,60-0,80 aralığında uyum indeksi değerleri ise Ki-kare=23,83; Serbestlik Derecesi (sd)=9; Sağlam Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Robust Comparative Fit Index, CFI)=0,98; Sağlam Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Robust Root Mean Square Error of Approximation, R-RMSEA)=0,057; Standartlaştırılmış Ortalama Hataların Karekökü (Standardized Root Mean Square Residuals, SRMR)=0,030 olarak bulunmuştur. Bu psikometrik özelliklerle altı maddelik MDDS'nin geçerli ve güvenilir olduğu görülmektedir.

İşlem

Uyarlamaya başlamadan önce orijinal ölçeğin sorumlu yazarı Maria KAVUSSANU ile e-posta yoluyla iletişim kurulmuş, ölçeğin Türkçe'ye uyarlanabilmesi için gerekli izin alınmıştır. Orijinal dili İngilizce olan ölçek, anadili Türkçe olan çevirmenler tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiştir. Çevirmenler tarafından üç farklı çeviri yapılmıştır. Elde edilen üç farklı çeviri bir spor bilimci ile beraber incelenip en iyi olduğu düşünülen ifadeler ile ölçeğin Türkçe versiyonu oluşturulmuştur. Bir sonraki aşamada, ölçeğin Türkçe versiyonu Türkçe ve İngilizce'yi iyi seviyede konuşan 1 tercüman tarafından tekrar İngilizce'ye çevrilmiştir. Orijinal İngilizce form ile Türkçe formdan İngilizce'ye çevrilen ölçek formu incelenmiş ve ikisi arasında fark olmadığı görüşüne varılmıştır.

Verilerin Analizi

MDDS'nin psikometrik özelliklerini belirlemek amacıyla veriler araştırma grubundan toplandıktan sonra doğrulayıcı faktör analizine (DFA) tabi tutulmuştur. Yapılan DFA ile toplanan verinin orijinal model ile olan uyumu test edilmektedir. Bu uyumu ortaya koymak için hangi uyum indeksinin kullanılacağı ile ilgili araştırmacılar tarafından bir fikir birliği olmamakla birlikte birden çok uyum indeksine bakılarak değerlendirme yapılması önerilmektedir (Sümer, 2000, Jöreskog ve Sörbom, 1993). Bu çalışmada yapılan DFA ile Ki-Kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA), Ortalama Hataların Karekökü (Root Mean Square Residuals, RMR veya RMS), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index, CFI), Normlaştırılmış Uyum İndeksi (Normed Fit Index, NFI), İyilik Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index, GFI) ve Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index, AGFI) incelenmiştir. Normal dağılımı test etmek için çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmış ve çarpıklık değeri 0.935, basıklık değeri ise 0.384 olarak bulunmuştur. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında yer alması verilerin normal dağılım gösterdiğini

göstermiştir (Hair ve ark., 2013). Yapı geçerliğine kanıt sunmak için yakınsak ve eş zamanlı geçerlik için çeşitli korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Yakınsak geçerlilik, bir ölçünün teorik olarak benzer yapılarla ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Sosyoloji, psikoloji ve diğer psikometrik ya da davranış bilimlerinde kullanılan bir geçerlik parametresidir. Bir ölçek daha önce doğrulanmış olan bir ölçek ile iyi bir korelasyon gösterdiğinde ortaya çıkan bir geçerlik kanıtıdır. Eş zamanlı geçerlik ise aynı yapıyı ölçen ve daha önceden geçerliği ispatlanmış bir ölçeğin başka bir ölçekle aynı zamanda uygulanarak ve iki ölçek arasındaki ilişkiye bakılarak değerlendirilen bir geçerlik türüdür (Kline, 2005). Yakınsak geçerliği belirlemek için Boardley ve Kavussanu tarafından geliştirilen ve Gürpınar (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Sporda Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği Kısa Formu (Moral Disengagement in Sport – Short) kullanılmıştır. Eş zamanlı geçerlik için ise Lee ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen ve Gürpınar (2014) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Altyapı Sporlarında Ahlaki Karar Alma Tutumları Ölçeği'nin (Attitudes to Moral Decision-Making in Youth Sport Questionnaire-AMDYSQ) hile alt ölçeği ile Kavussanu ve Boardley (2009) tarafından geliştirilen ve Balçıkınlı (2013) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeği'nin 2 antisosyal alt ölçeği kullanılmıştır. Güvenirlilik analizi için ise Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Ayrıca dopingte ahlaktan uzaklaşma seviyelerini belirlemek için tanımlayıcı istatistikler hesaplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 18.0 ve Lisrel 8.72 programları kullanılmıştır.

BULGULAR

Ölçeğin güvenilirliğini ortaya koymak için Cronbach's Alpha Katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre hesaplanan Cronbach's Alpha katsayısı .78 ile iyi bir iç tutarlılık göstermiştir. Dilsel eşdeğerliği belirlemek için uzman görüşü ile elde edilen ölçeğin Türkçe formu ve ölçeğin orijinal formu 15 gün arayla İngilizce ve Türkçe bilen 26 kişi tarafından tamamlanmıştır. Her iki form arasında hesaplanan Spearman korelasyon katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Uzman görüşleri ve elde edilen bu korelasyon katsayısına bakarak çevirinin orijinal ölçeği yansıttığı görüşüne varılmıştır. Ölçeğin içerik geçerliliği uzman görüşleri ile sağlanmıştır. Yapı geçerliğine kanıt sunmak adına yakınsak ve eş zamanlı geçerlik için çeşitli korelasyon değerleri hesaplanmıştır (Tablo 1). Yakınsak ve eş zamanlı geçerliği hesaplamak için Tablo 1'de belirtilen ölçekler çalışma grubuna uygulanmıştır.

Tablo 1. Yakınsak ve Eş Zamanlı Geçerliğe İlişkin Korelasyon Değerleri

Ölçekler	Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma (MDDS)
Sporda Ahlaktan Uzaklaşma-Kısa Form (MDSS-S)	,43**
Hileyi Benimsemek Alt Ölçeği (AMDYSQ)	,31**
Takım Arkadaşına Antisosyal Davranış (PABBS)	,27**
Rakibe Antisosyal Davranış (PABBS)	,33**

**P<0,01

Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği'nin yakınsak geçerliğine kanıt sunmak adına Sporda Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği kullanılmış ve her iki ölçek arasındaki Spearman korelasyon katsayısı .43 olarak bulunmuştur. Eş zamanlı geçerliğine kanıt sunmak adına Altyapı Sporlarında Ahlaki Karar Alma Tutumları Ölçeği'nin hileyi benimsemek alt ölçeği ve Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeği'nin takım arkadaşına antisosyal davranış ve rakibe antisosyal davranış alt ölçekleri kullanılmıştır. Bu üç alt ölçek ile Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği arasındaki Spearman korelasyon katsayıları sırasıyla .31, .27 ve .33 olarak

bulunmuştur. Bu pozitif anlamlı ilişkiler Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği'nin yakınsak ve eş zaman geçerliğine kanıt sunmaktadır.

Tablo 2. Temel Bileşenler Analizi Sonuçları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Ahlaktan Uzaklaşma Mekanizması	Madde	Ort	SS	Faktör Yüğü
Örtmeceli Sınıflandırma	Doping yapmak potansiyelinizi en üst seviyeye çıkarmanın bir yoludur.	2.83	2.25	0.51
Sorumluluğun Dağılıması	Eğer takımdaki herkes doping yapıyorsa bir sporcu doping yaptığından dolayı suçlanmamalıdır.	2.65	2.03	0.61
Sorumluluğun Yer Değiştirmesi	Eğer takım arkadaşlarının baskısı sonucu sporcular doping yapıyorsa sporcular bundan dolayı suçlanmamalıdır.	2.48	1.85	0.66
Avantajlı Karşılaştırma	Günlük hayatta insanların yaptığı illegal davranışlarla karşılaştırıldığında sporda yapılan doping çok da önemli değildir.	2.44	1.85	0.61
Sonuçların Saptırılması	Doping yapmak gerçek anlamda kimseye zarar vermez.	2.15	1.83	0.72
Ahlaki Gerekçe	Doping yapmak kabul edilebilir çünkü doping takımınıza yardım eder.	1.69	1.43	0,57

Türkçe formun yapı geçerliğine kanıt sağlamak için DFA yöntemi kullanılmış ve farklı uyum indeksleri kullanılmıştır. T değerleri 2.56'dan büyük olduğundan 0,01 düzeyinde anlamlıdır. Hata varyansları 0,90'dan büyük değildir. Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeğine ait tanımlayıcı istatistikler ve faktör yükleri Tablo 2'de verilmiştir. Altı maddelik ölçek için faktör yük değerleri 0.51 ile 0.72 arasında değişmektedir. Sporcuların en çok sorumluluğun dağılıması mekanizmasını kullandıkları görülmektedir.

Yapılan ilk DFA, 1. ve 2. maddeler arasında modifikasyon önermiş ve yapılan bu modifikasyon uyum indekslerine önemli bir katkı sağlamıştır. Yeni uyum indeksleri Tablo 3'de gösterilmiştir. DFA ile, Türk örnekleminde elde edilen puanların uygunluğu test edilmiştir. Bu sonuçlar, modelin tüm parametrelerde mükemmel bir uyum sağladığını göstermektedir.

Tablo 3. Uyum İndeksi Değerleri

X ² /sd	RMSEA	GFI	AGFI	SRMR	CFI	NNFI
1.44	0.041	0.99	0.96	0.027	1.00	0.99

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma ile doping kullanımındaki ahlaktan uzaklaşma mekanizmalarını belirlemeye yönelik olarak Kavussanu ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilen Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma (Moral Disengagement in Doping-MDDS) isimli ölçeğin Türk kültürüne uyarlanması hedeflenmiştir. Orijinal ölçekteki tek faktörlü model DFA ile test edilmiş; uyum indeksleri ve güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Ayrıca sporcuların hangi mekanizmaları en çok benimsediği tanımlayıcı istatistiklerle belirlenmiştir.

Dopingte ahlaktan uzaklaşma ortalama puanlarına bakıldığında ahlaki gerekçe hariç diğer mekanizma ortalamalarının 2'nin üzerinde olduğu; sporcuların en çok örtmeceli sınıflandırma (2.83±2.25) ve sorumluluğun dağılıması (2.65±2.03) mekanizmasını en az ise ahlaki gerekçe

(1.69±1.43) mekanizmasını benimsedikleri görülmektedir. Standart sapmanın yüksek olması grubun heterojen olduğunu ve ölçme aracının güvenilir ve ayırt edici özelliğinin yüksek olduğunu göstermektedir ve ayrıca standart sapmanın yüksekliği bireysel farklılıklar nedeniyle ortaya çıkabilmektedir (Alpar, 2010). Kavussanu ve arkadaşları (2016) iki farklı çalışma grubundan topladıkları verilerden elde ettikleri sonuçlara göre, sporcuların en az ahlaki gerekçe mekanizmasını kullandıklarını, en çok ise örtmeceli sınıflandırma ve avantajlı karşılaştırma mekanizmalarını kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuca bakarak sporcuların dopingi aslında yasak bir madde olarak değil, performanslarını arttırmanın bir yolu olarak gördükleri ve onun kötü anlamını bir örtmece ile göz ardı ettikleri yorumu yapılabilir. Ayrıca dopingin takımlarına yardımcı olma amacıyla kullanılması mekanizmasının araştırmaya katılan grup tarafından çokça benimsenmediği görülmektedir. Bu durum dopingin takım performansına katkıdan ziyade bireysel performansa katkı sağlamak için yapıldığı düşüncesini akla getirmektedir.

Ölçeğin dilsel eşdeğerliği incelemek için 0.86 olarak hesaplanan Spearman korelasyon katsayısı dilsel eşdeğerliliğin sağlandığı şeklinde yorumlanmıştır. Altı maddelik tek faktörlü bir yapıya sahip olan ölçek altı farklı dopingte ahlaktan uzaklaşma mekanizmasını içermekte ve faktör yük değerleri 0.51 ile 0.72 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0.78 olarak bulunmuştur. Alpar (2010), Cronbach's Alpha katsayısı 0.80-1.00 arasında ise ölçeğin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu; 0.60-0.79 arasında oldukça güvenilir olduğunu belirtmiştir. Buna göre ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada ölçeğin yapı geçerliğine kanıt sunmak için yakınsak ve eş zamanlı geçerlik hesaplanmıştır. Yakınsak geçerlik için hesaplanan Spearman korelasyon değeri .43, eş zamanlı geçerlik için farklı ölçeklerin eş zamanlı olarak uygulanması ile hesaplanan Spearman korelasyon değerleri 0.31, 0.27 ve 0.33 olarak bulunmuştur. Cohen, (1992), 0.15, 0.30 ve 0.50 sayılarının sırasıyla küçük, orta ve büyük etki büyüklükleri olarak değerlendirildiğini belirtmiştir. Bu pozitif anlamlı ilişkilere bakılarak Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği'nin yakınsak ve eş zaman geçerliği kriterlerini karşıladığı söylenebilir. Ölçeğin yapı geçerliği ayrıca DFA ile sınanmıştır. DFA sonucunda elde edilen uyum indeksi değerleri ile modelin doğrulanıp doğrulanmadığı değerlendirilmiştir. Ki-kare/sd değeri 2'den küçük olduğunda modelin mükemmel uyum gösterdiği belirtilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). RMSEA değerlerinin 0.05'ten küçük olması durumunda model uygunluğunun mükemmel olduğu belirtilmektedir (Sümer, 2000, Jöreskog ve Sörbom, 1993). NNFI, CFI, GFI ve AGFI değerlerinin 0.95 üzerinde olması durumunda ise modelin yine mükemmel uygunluğa sahip olduğu ifade edilmektedir (Sümer, 2000). SRMR değeri 0 ile 1 arasında değişkenlik göstermekte ve değer 0.05'den küçük olması, verilerin modele mükemmel uyumunu göstermektedir (Brown, 2006). Uyum indeksi değerlerine bakıldığında (Ki-kare/sd=1.44; GFI= 0.99; AGFI= 0.96; CFI= 1.00; NNFI= 0.99; RMSEA= 0.041; SRMR= 0.027) MDDS ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması için toplanan verinin özgün modelin tek faktörlü yapısına bütün parametrelerde mükemmel uyum gösterdiği görülmektedir.

Sonuç olarak, Dopingte Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği Türkçe versiyonuna ait verilere bakıldığında ölçeğin güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu, yakınsak ve eş zaman geçerliğine ait parametrelerin kabul edilebilir seviyelerde olduğu, DFA sonucu elde edilen uyum indekslerinin mükemmel uyum gösterdiği söylenebilir. Ölçek, Bandura (1991) tarafından tanımlanan 6 ahlaktan uzaklaşma mekanizmasını ölçebilmektedir. Buna göre, spor ortamındaki doping kullanımına ait ahlaktan uzaklaşma mekanizmalarını belirlemek isteyen Türkiye'deki araştırmacılar için bu ölçeğin kullanılabilmesi düşünülmektedir. Gelecek

araştırmalarda bu ölçek kullanılarak dopingte ahlaktan uzaklaşma mekanizmaları ile farklı davranış ve tutumlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi uygun olacaktır.

KAYNAKLAR

- Alaranta, A., Holmila, J., Palmu, P., Pietilä, K., Helenius, I. (2006). Self-reported attitudes of elite athletes towards doping: differences between type of sport. *International Journal of Sports Medicine*, 27, 842e846.
- Alpar, R. (2010). Spor, Sağlık ve Eğitim Bilimlerinde Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenirlik, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Balçıkanlı, G. S. (2013). The Turkish adaptation of the Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale (PABSS). *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(18), 271-276.
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of moral thought and action. In W. M. Kurtines, J. L. Gewirtz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* (Vol. 1, pp. 45-103). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V., Pastorelli, C. (1996). Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of personality and social psychology*, 71(2), 364.
- Boardley, I. D., Grix, J. (2014). Doping in bodybuilders: A qualitative investigation of facilitative psychosocial processes. *Qualitative research in sport, exercise and health*, 6(3), 422-439.
- Boardley, I. D., Grix, J., Dewar, A. J. (2014). Moral disengagement and associated processes in performance-enhancing drug use: a national qualitative investigation. *Journal of sports sciences*, 32(9), 836-844.
- Boardley, I. D., Grix, J., Harkin, J. (2015). Doping in team and individual sports: a qualitative investigation of moral disengagement and associated processes. *Qualitative research in sport, exercise and health*, 7(5), 698-717.
- Boardley, I., Smith, A. L., Mills, J. P., Grix, J., Wynne, C., Wilkins, L. (2017). Development of Moral Disengagement and Self-Regulatory Efficacy Assessments Relevant to Doping in Sport and Exercise. Retrieved from osf.io/preprints/sportrxiv/y8v4q
- Boardley, I. D., Kavussanu, M. (2007). Development and validation of the moral disengagement in sport scale. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 29(5), 608-628.
- Boardley, I. D., Kavussanu, M. (2008). The moral disengagement in sport scale–short. *Journal of Sports Sciences*, 26(14), 1507-1517.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. Guilford Press.
- Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112, 155-159.
- Çetin, E., Dölek, B.E., Orhan, Ö. (2008). Gazi üniversitesi beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin ergojenik yardımcıları, doping ve sağlık hakkındaki bilgi ve alışkanlıklarının belirlenmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6(3), 129-132.
- De Hon, O., Kuipers, H., Van Bottenburg, M. (2015). Prevalence of doping use in elite sports: a review of numbers and methods. *Sports Medicine*, 45(1), 57-69.
- DeVellis, R. F. (2003). *Scale development: Theory and application* (2nd edn.). London: Sage.
- Donovan, R. J., Egger, G., Kapernick, V., Mendoza, J. (2002). A conceptual framework for achieving performance enhancing drug compliance in sport. *Sports Medicine*, 32 (4), 269- 284.
- Gürpınar, B. (2014). Adaptation of the Attitudes to Moral Decision-Making in Youth Sport Questionnaire into Turkish Culture: A Validity and Reliability Study in a Turkish Sample. *Eğitim ve Bilim*, 39(176).

- Gürpınar B. (2015). Sporda ahlaktan uzaklaşma ölçeği kısa formunun Türk kültürüne uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Spormetre*, 13(1), 57-64.
- Gradidge, P., Coopoo, Y., Constantinou, D. (2011). Prevalence of performance-enhancing substance use by Johannesburg male adolescents involved in competitive high school sports. *Archives of Exercise in Health and Disease*, 2(2), 114-119.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis*: Pearson Education Limited.
- Jöreskog, K. G., Sörbom, D. (1993). LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language. Scientific Software International.
- Kavussanu, M., Boardley, I. D. (2009). The prosocial and antisocial behavior in sport scale. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 31(1), 97-117.
- Kavussanu, M., Hatzigeorgiadis, A., Elbe, A. M., Ring, C. (2016). The moral disengagement in doping scale. *Psychology of Sport and Exercise*, 24, 188-198.
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.
- Lee, M. J., Whitehead, J., Ntoumanis, N. (2007). Development of the attitudes to moral decision-making in youth sport questionnaire (AMDYSQ). *Psychology of Sport and Exercise*, 8(3), 369-392.
- Lucidi, F., Zelli, A., Mallia, L., Grano, C., Russo, P. M., Violani, C. (2008). The social-cognitive mechanisms regulating adolescents' use of doping substances. *Journal of sports sciences*, 26(5), 447-456.
- Mallia, L., Lazuras, L., Barkoukis, V., Brand, R., Baumgarten, F., Tsorbatzoudis, H., Zelli, A., Lucidi, F. (2016). Doping use in sport teams: The development and validation of measures of team-based efficacy beliefs and moral disengagement from a cross-national perspective. *Psychology of Sport and Exercise*, 25, 78-88.
- Ntoumanis, N., Barkoukis, V., Gucciardi, D. F., Chan, D. K. C. (2017). Linking coach interpersonal style with athlete doping intentions and doping use: A prospective study. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 39(3), 188-198.
- Ntoumanis, N., Ng, J. Y., Barkoukis, V., Backhouse, S. (2014). Personal and psychosocial predictors of doping use in physical activity settings: a meta-analysis. *Sports Medicine*, 44(11), 1603-1624.
- Petroczi, A., Aidman, E. (2008). Psychological drivers in doping: the life-cycle model of performance enhancement. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 3(7).
- Petróczi, A., Strauss, B. (2015). Understanding the psychology behind performance-enhancement by doping. *Psychology of Sport and Exercise*, 16, 137-139.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Tabachnick B. G., Fidel, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics*. (Fifth Edition). MA: Allyn and Bacon.
- TDK Yazın Terimleri Sözlüğü (2019). Erişim Tarihi: 11/07/2019.
- World Anti-Doping Agency-WADA. (2019). 2019 List of Prohibited Substances and Methods. Montreal, Canada. <https://www.wada-ama.org/en/content/what-is-prohibited> Erişim Tarihi: 11/07/2019.
- Zabala, M., Morente-Sánchez, J., Mateo-March, M., Sanabria, D. (2016). Relationship between self-reported doping behavior and psychosocial factors in adult amateur cyclists. *The Sport Psychologist*, 30(1), 68-75.